

BİBLIOQRAFIYAŞÜNASLIQ

Aysel Vaqif qızı Həsənova
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin
Turizm və kitabşünasana-informasiya fəaliyyəti kafedrasının müəllimi
ayselhasanova2304@gmail.com
[Orcid id: 0000-0002-4984-0401](https://orcid.org/0000-0002-4984-0401)

UDC 012

ANTİK DÖVRDƏ BİBLIOQRAFIYANIN
MEYDANA GƏLMƏSİ VƏ FORMALAŞMASI

Xülasə: Məqalədə antik dövrdə bibliografiyanın yaranması, bibliografik mənbələrin ilkin formaları haqqında məlumat öz əksini tapmışdır. Bu məqsədlə antik dövr mədəniyyəti, həmçinin ayrı-ayrı bibliografik mənbələrin yaranması, formalaşması haqqında məlumat verilmişdir. Tədqiqata cəlb edilmiş mənbələrin tarixi əhəmiyyəti xüsusilə vurğulanmışdır. Mənbələr haqqında məlumat alimlərin araşdırmalarından əldə olunmuş, müqayisəli təhlil aparılmışdır.

Açar sözlər: antik dövr, bibliografiya, bibliografik mənbələr, yazı materialları, biobibliografik lüğət.

Aysel Vagif gizi Hasanova

Occur and formation of bibliography in ancient period

Summary: The article contains information about the origin of bibliography in antiquity, the initial forms of bibliographic sources. For this, general information about the culture of the ancient period was given, information was given about the appearance and formation of individual bibliographic sources. The historical significance of the sources was emphasized. Information about these sources was obtained from the research of scientists, a comparative analysis was made between the sources.

Keywords: ancient period, bibliography, bibliographic sources, written materials, biobibliographic dictionary.

Айсель Вагиф кызы Гасанова

Возникновение и формирование библиографии в античном периоде

Резюме: В статье содержится информация о возникновении библиографии в древности, начальных формах библиографических источников. Для этого давались общие сведения о культуре античного периода, приводились сведения о появлении и формировании отдельных библиографических источников. Была подчеркнута историческая значимость источников. Информация об этих источниках была получена из исследований ученых, был сделан сравнительный анализ между источниками.

Ключевые слова: античный период, библиография, библиографические источники, письменные материалы, биоблиблиографический словарь.

Giriş. Antik (latınca: antiquitas) anlayışı Qədim Yunanıstan və Qədim Roma mədəniyyətini ifadə edən termin kimi istifadə olunur. Bu termin XVIII əsrin əvvəllərində fransız dilində (fr. Antiquité) qəbul edilmiş və "erken tarixi dövrlərə əlaqəli xüsusi sənət növü" şəklində ifadə olunmuşdur. Sənət tarixinin öyrənilməsi ilə əlaqədar bir çox araşdırmanın meydana çıxması anlayışın Yunan-Roma antik dövrü çərçivəsinə qədər daralmasına səbəb olmuşdur və antik dövr dünya tarixinin ümumi məzmunundan ayrılmışdır. Bu dövr Yunanıstanda və Romada tamamilə unikal fenomen olaraq meydana gələn vətəndaş cəmiyyəti ilə xarakterizə olunmağa başlamışdır. Dövrün başlanğıcı təxminən e.ə. VIII əsrə təsadüf edir, dövrün sonu ilə bağlı hələ də birmənalı tarixi nəticə əldə edilməmişdir.

Antik dövrün özü "Qaranlıq əsrlər" dövrünün sonu, Homer eposunun fiksasiyası və Yunan polisinin genezisi (daha dəqiq desək "arxaik polis") ilə başlayır. Bu dövr təxminən eramızdan əvvəl birinci minilliyin əvvəllərinə, daha dəqiq, e.ə. VIII əsrə (şərti olaraq ilk olimpiadanın tarixi, yeni eradan əvvəl 776-cı il) təsadüf edir.

Klassik antik dövr 476-cı ildə "Qərbi Roma İmperatorluğunun süqutu" ilə başa çatır. Hal - hazırda, bu tarix həm formasiyaların dəyişməsi, həm də mədəni yanaşma baxımından çoxlu tənqidlərə məruz qalır.

Yunan və Roma dövlətləri başəriyyət mədəniyyətinə çox töhvə vermişlər. Əslində bütün müasir Avropa mədəniyyəti bu torpaqda yetişib. Riyaziyyat, astronomiya, tibb, coğrafiya, tarix elmləri Yunanıstan və Romada inkişaf etmişdir. Roma hüququnun prinsipləri bir çox Avropa ölkələrinin qanunvericiliyinin əsasında dayanmışdır. Yunan və Roma sənətinin abidələri bu gün də öz dəyərini qoruyub saxlayır. Avropa ədəbiyyatının demək olar ki, bütün janrları antik dövrə aiddir.

Antik dövr kitabın tarixində yeni bir səhifə açmışdır. Romada Respublika və erkən İmperiya dövründə latın yazısı inkişaf etmiş, Papirus da daxil olmaqla yeni yazı materialları istifadəyə verilmişdir. Romada, Yunanıstanda olduğu kimi, daş üzərində oymaq üçün uyğun olan düz, dördbucaqlı bir xətt növü ilə yanaşı, yuvarlaq, daha zərif, həm də kursivlə yazılmış yeni bir növ meydana çıxmışdır.

Papirus Yunanıstanda gəlməzdən əvvəl orada müxtəlif yazı materiallarından istifadə olunurdu. Ən çox yayılmış maddə saxsı parça - ostrakon idi. İsgüzar yazışmalar ostrakonlarda aparılırdı, lakin bədii mətnlər nadir hallarda bu materiallarda qeyd olunurdu. İtaliyada xurma yarpaqları, eləcə də cökə ağacının yarpaqları yazı üçün istifadə olunurdu.

Eyni zamanda antik dövrdə yazı üçün əsas material olaraq papirus, perqament və taxta lövhələrdən də istifadə olunurdu. Ağac ilk dəfə Misirlilər tərəfindən yazı üçün istifadə edilmişdi və yunanlar bu üsulu əlifba ilə birlikdə Finikiyalılardan qəbul etmişdilər. Solon qanunları (e.ə. VI əsr) sərv lövhələrində yazılmışdır. Alman sözü "buch" və İngilis sözü olan "book" bir vaxtlar yazının məhz fıstıq lövhələri üzərində yazıldığını sübut edir. Romada tabletlər - tabulae, tabellae ceræe - çox geniş istifadə olunurdu. Lövhələr ağ rəngə boyanırdı (yeri gəlmişkən, "Albom" sözü əslində "ağ lövhə" mənasını verir) və ya yazmaq, oxumağı asanlaşdırmaq və yazılanları yumaq üçün nazik təbəqə ilə suvaqlanırdı.

Qədim dünya Şərqdən təkə yazı sistemini deyil, həm də papirusu götürmüşdü. Görünür, papirus Yunanıstana e.ə VII əsrdən əvvəl gəlməmişdir. Yunanıstanla Misir arasında daimi ticarət əlaqələri qurulduqda papirus əsas yazı

materialı olaraq mövqeyini qoruyub saxlaya bilmişdir. Lakin Misirdə kağız istehsalında inhisar qorunarkən qiymətlər daim artırdı. Nəticədə daha ucuz material əxtarına başlanmışdır. Bununla da Romada perqament meydana gəlmişdir.

Uzun müddət, papirus və perqament paralel olaraq istifadə olunmuşdur. e.ə III-IV əsrlərdə Misirdə papirus istehsalının azalması səbəbindən perqament ön plana çıxmağa başladı. Papirusun Misirdən ixracı nəhayət yalnız VIII əsrdə, Misir ərəblər tərəfindən fəth edildikdən sonra dayandırıldı və ərəblər Avropaya kağız gətirdilər - bu, papirus və ya perqamentdən daha əlverişli və ucuz material hesab olunurdu. Yalnız bundan sonra sənədlər haqqında bibliografik informasiyanı özündə əks etdirən tarixi mənbələr meydana gəlməyə başladı.

Əsas hissə. Bibliografiyanın yaranması yazılı mənbənin müəyyən bir anbarda (kitabxana, arxiv, muzey hələ bir-birindən fərqlənmirdi) toplanması ilə əlaqələndirilir. Toplanan mənbələri sistemləşdirmək və siyahı tərtib etmək zərurəti bibliografiyanın ilkin elementlərinin meydana gəlməsinə səbəb olmuşdur. Qədim kitabların adlarına istinad şəklində bibliografik məlumatın ən erkən elementləri (Gilqamış haqqında epik şeirlər və mahnılar və s.) alimlər tərəfindən e.ə. II minilliyin ortalarında yazılmış gil lövhə mətnlərində aşkar edilmişdir. Bu elementləri protobibliografik (yunanca "protos" - birinci, ilkin) elementlər adlandırmaq olar. "Bibliografiya" sözü Avropa dillərinə Yunanıstandan gəlmişdir. E.ə. V əsrin sənədlərində Yunanıstanda kitab yazanlara bibliograf adı verilmişdir [5, s. 72].

Qədim Şərq xalqları zəngin ədəbiyyata (elmi, dini, epik, lirik) malikdir. Orada geniş kitab fondları mövcud olmuşdur. Bəzi kitab fondlarının (məsələn, Assuriya kralı Aşurbanipalın məşhur kitabxanası) inventar qalıqları və ya kataloqları bizə gəlib çatmışdır. Qədim Şərq xalqları arasında soraq ədəbiyyatının mövcudluğu haqqında məlumatlar mövcuddur. Lakin Qədim Misir, Assuriya və Qədim Şərqlə digər dövlətlərinin xalqlarının ən azından bibliografiya qaydalarına malik olduğunu təsdiqləyən heç bir məlumatımız yoxdur və onları bu xalqlar arasında tapmaq cəhdləri uğursuzluqla nəticələnmişdir. Eləcə də Yunanıstanda klassik dövrdə hər hansı bir bibliografik məhsulun meydana gəlməsi haqqında dəqiq məlumata rast gəlinmir. Baxmayaraq ki, Yunanıstanda e.ə V əsrdə kitab yazanlara "bibliograf" adı verildirdi, bu, bibliografik məhsulun orada yarandığını iddia etməyimizə əsas vermir.

Qədim Misirdə e.ə. III əsrdə bibliografiyaya bənzər gil lövhələr rast gəlinmişdir. Ona görə də ilk dəfə bibliografik məhsulun məhz Misirdə meydana gəldiyini iddia edən alimlərə rast gəlmək mümkündür. Alimlərin araşdırmalarına görə İsgəndəriyyə mədəniyyətinin görkəmli nümayəndəsi, İsgəndəriyyə Kitabxanasının direktoru Kallimaks tərəfindən e.ə. 240-cı ildə hazırlanmış "Bütün elm sahələrinə bələd olanların (və ya məşhur olanların) siyahısı" adlı gil kitabə bunu iddia etməyə imkan verir. Bu siyahı İsgəndəriyyə Kitabxanasında saxlanılırdı. Siyahıda təkcə kitabxananın fondu haqqında məlumat deyil, kitabxanada olmayan ədəbiyyat haqqında da məlumat öz əksini tapdığına görə vəsaiti İsgəndəriyyə Kitabxanasının kataloqu adlandırmaqla ciddi səhvə yol vermiş olarıq [2, s. 7].

"Cədvəllər" hər bir müəllifin həyatının qısa təsvirinin verildiyi nəhəng tarixi və ədəbi araşdırma hesab olunur. Burada müəlliflərin adı, atasının adı, doğulduğu yer və ən vacib bioqrafik məlumatları göstərilmişdir. Üstəlik, hər bir əsərin adı

dəqiqləşdirilmiş və konkret əsərin konkret müəllifə aid edildiyinə dair dəqiq araşdırmalar aparılmışdır.

Kallimaxın əsəri dövrümüze qədər tam şəkildə gəlib çatmamışdır. Ona görə də onun haqqında ətraflı məlumat vermək mümkün deyil. Bu əsərdə Kallimax tərəfindən bəzi səhvlərə yol verilmiş və bəzi məlumatlar isə siyahıya daxil edilmişdir. Bu boşluqları aradan qaldırmaq məqsədilə İsgəndəriyyə Kitabxanasının əməkdaşı Bizanslı Aristofan tərəfindən "Kallimaxın cədvəli haqqında" adlı tədqiqat işi aparılmışdır. Bu əsərdə Kallimaxın əsərində olan səhvlər aradan qaldırılmış, çatışmayan məlumatlar isə əlavə edilmişdir. Ona görə tarixi mənbələrdə bu əsər "Kallimax cədvəlinin tamamlayıcısı" kimi qələmə verilir. Kallimaxın əsəri hələ eradan əvvəl öz tamlığını itirmişdir. Onun əsəri haqqında başqa tarixi mənbələrdən məlumatların əldə edilməsi yolu ilə əsər haqqında hər hansı bir fikir söyləmək mümkün olmuşdur. Həmin tarixi mənbələrin müəllifləri sırasında Bizanslı yazıçılar Svidin və İonna Çepin adını çəkmək olar. [3, s. 43].

Knyazlıq dövründə Romada bir çox şərti bibliografik əsərlər meydana gəlmişdir. Bu ilk növbədə burada iri kitabxanaların olması ilə əlaqədar idi. Bu dövrdə Romada Palatin, Oktavian, Kapitoliya və s. kitabxanalar mövcud idi. Bundan əlavə İmperator Troyan Roma kitabxanaları arasından ən böyük kitabxana hesab olunan Ulpia Kitabxanasını qurmuşdur. O dövr üçün kitabxana həm də dövlət arxivini rolunu oynayırdı.

Kitabtoqlama işi varlı romalılar arasında geniş yayılmışdı. Bu sırada Çiçeronun və Böyük Plininin adını çəkmək olar. Herkulanum qazıntıları zamanı Pizonslara məxsus sarayda oxu zalına bənzər otaqlar aşkar edilmişdir. Seneka öz tədqiqatlarında təhsili qullarının təhsilindən aşağı olan zəngin kitabxana sahiblərinə gülürdü. "Satirikon" un qəhrəmanı Petronius Trimalxion fəxr edirdi ki, onun üç kitabxanası var: iki Latin, biri Yunan.

Mətbəə işi və kitab ticarəti məhz Romada geniş yayılmışdı. Tarixdən məlumdur ki, Pomponius Attiku, Çiçeronun əsərlərinin əlyazmasını, Platonun və Demosfenin əlyazmasını satmaq üçün dəfələrlə çoxalmışdır. Romada Yanusun heykəlinin yanında yerləşən məşhur kitab mağazası Sozi qardaşlarına məxsus idi. Burada belə qənaətlə gəlmək olar ki, bu şəraitdə bibliografik məzmunlu əsərlər yaranmalı idi. Ancaq özəl kitabxanalara alınması üçün dərsliklərin olması haqqında məlumatlar istisna olmaqla, bu barədə heç bir məlumatımız yoxdur.

Məlumatları ümumiləşdirərək belə bir nəticəyə gələ bilərik ki, klassik dövr Qədim Yunanıstanda, Ellinist dövrü Yunanıstanda, Roma imperiyasında, bir sıra əlverişli şərtlərə baxmayaraq, bibliografiyaya yaxınlaşan ayrı əsərlər meydana gəlsə də bütövlükdə bibliografiya mövcud deyildi.

Qədim Antik dövr. "Kilsə yazıçıların biobibliografik lüğəti". Kitab ətrafında (bəzi əsərləri oxumaq üçün və digərlərini oxumamaq üçün) əsl mübarizə qədim köləli cəmiyyətinin dağılması dövründən sonraya təsadüf edir.

Xristianlığın bütperəstlik üzərində qələbəsi, kilsənin imperiya hakimiyyəti ilə bağladığı ittifaq, yeni dinin köhnə üzərində tam qələbəsinə ifadə etmirdi. Bu ittifaqın gücü əsasən kilsənin hakim sinif - böyük qul sahibləri üzərində qalibiyyətinin səviyyəsindən asılı idi. Bu vaxt ilk növbədə Qərb İmperiyasındakı bu sinif, ənənəvi olaraq atalarının dininə sadiq qaldı.

Paganizm, ictimai məktəb kimi zehinlərə təsir edən güclü vasitəyə sahib idi. Antik dövr, nəzəriyyəçiləri, şairləri, filosofları və tarixçilərinin simasında hələ də məktəb tədqiqatın yeganə obyektinə qalmaqda idi. Cəmiyyətin savadlı üst təbəqələrini bütünlükdən uzaqlaşdırmaq üçün fəal təbliğat işi aparmaq lazım idi. Yeni dinin təbliğatçıları çox böyük vəzifə ilə üzləşdilər. Bütünpərəst ədəbiyyat xəzinəsinə öz xristian ədəbiyyatı ilə qarşı çıxmaq məcburiyyətində qaldılar. Qalıbların arasındakı şiddətli daxili çəkişmələr bu vəzifəni daha da məsuliyyətli və təxəssislənməz hala gətirdi. Pravoslav Xristianlıq (ya da sonradan pravoslav sayılan xristianlıqdakı cərəyanlar) özünü hər cür köhnə və yeni adətlərdən qoruyurdu: Qnostisizm, Arianizm, Pelagianizm və s. [4, s. 23].

Mübahisələri həll etmək iqtidarında olmayan kütləni və hətta ruhaniləri xilas etmək lazım idi. Başqa sözlə, bəzi ədəbi əsərlərin daha intensiv yayılması və digərlərinə qarşı xəbərdarlıq edilməsi üçün tədbirlər görmək lazım idi. Bu vəzifəni Stridonlu Ieronim (340 (?) - 420) öz üzərinə götürmüşdür. Ieronim bu işə yaxşı hazırlaşmışdı. O, həm Əhdi-Ətiq, həm də Əhdi-Cədid ədəbiyyatını mükəmməl bilirdi. Yunan və İvrit dillərində mütəxəssis və polemist, məhsuldar yazıçı idi. Əslən Pannoniya ilə həmsərhəd olan Stridon şəhərindən olan alim Elia Donatın məktəbindən keçmişdi. O, həmçinin mükəmməl stilist, dövrü üçün qədim filosofların, şairlərin və nətiqlərin müstəsna bilicisi idi. Bütün Alman humanistlərinin ən böyüyü Tertordamlı Erasmusu ondan "çar ilahiyatçıları" kimi danışmağa məcbur edən Ieronimin yazılarının ədəbi forması idi. Luterin ədəbi "gözəlliklərinin" kobud rəqibini ondan dəf edən də məhz onun ədəbi nümunələri idi.

Müxtəlif dillərdə nəhəng ədəbiyyat Ieronimin həyatına və yazılarına həsr edilmişdir. Oxucunun müvafiq faktlarla tanış ola biləcəyi A. Diesperovun "Mübarək Ieronim və onun dövrü" kitabını qeyd etmək olar. Bu kitabdan məlum olur ki, Ieronimin adənən bibliografiya tarixinə düşməsinə səbəb olan əsəri ədib ömrünün son illərində, böyük ehtimal 392-ci ildə yaşadığı Vifleyemdə yazmışdır. Onun əsəri "Məşhur ərlərin kitabı" (De Viris illustrious liber ad Dextrum praefectum praetorio) adı ilə tarixə düşmüşdür. Bu başlıq əsərin məzmununu dəqiq ifadə etmədiyinə görə Ieronim özü, Hipponlu Avqustinə yazdığı məktubda, əsərinə daha uyğun başlığın "Kilsə Yazıçıları haqqında" (De scriptoribus ecclesiasticis) olduğunu bildirmişdir. Əsər "proloq" adlanan giriş hissəyə başlayır [5, s. 177].

Bu girişdən sonra apostollardan Ieronimin çağdaşlarına qədər yüz otuz beş xristian yazıcının siyahısı gəlir. Siyahı ədibin öz soyadı ilə yekunlaşır. Hər bir yazıçı haqqında qeyddə bioqrafik və tənqidi bibliografik xarakterli elementlər var. Yazıcının həyat illəri, fəaliyyətinin ən vacib mərhələləri və əsərləri göstərilmişdir. Ən son məlumatlar ümumiyyətlə çox qeyri-dəqiq şəkildə bildirilir: təxmini başlıq verilir və ya yalnız işin mövzusu qeyd olunur. Əsərlərin siyahısı əksər hallarda tam verilmir. Əsərdə tez - tez "başqa bir çox kitab yazdım" və ya buna bənzər bir sözlərə rast gəlmək mümkündür.

Siyahını tərtib edərkən ədib Yevseyiya Kesariskunun "Kilsənin tarixi" əsərini əsas mənbə kimi götürmüşdür. Ədib bu əsərdən yalnız ilk 78 nəfər haqqında məlumatı əldə edə bilmişdir. 79-cu addan başlayaraq artıq Ieronim şəxsi kitabxanasına müraciət etmişdir. Bu şəraitdə təbii ki, əsərdə səhvlərin olması mümkündür. Buna baxmayaraq əsər kilsənin tarixi və erkən xristian ədəbiyyatı

haqqında mühüm mənbə hesab olunur. Əsər xristian ədəbiyyatının zənginliyini, xristian yazıçıların və yazılarının dəqiq siyahısını nümayiş etdirmək baxımından əhəmiyyətli mənbədir. Siyahını tərtib edərkən ədib siyahıya bəzi bütünpərəst yazıçıların da adını daxil etmişdir. Bunlar arasında Seneka, İsgəndəriyyəli Filo və İosif Flaviusun adını çəkmək olar. Ədib Filo haqqında danışarkən Filonun Romada olarkən Apostol Peterlə tanış olduğunu və ondan ən vacib xristian fikirlərini götürdüyünü iddia edirdi. Onun Filonun Platondan asılılığını nəinki inkar etməməsi, hətta bunu xüsusilə vurğulaması bu günə qədər hamıya qaranlıq qalan məsələlərdən biri hesab olunur. Seneka haqqında danışarkən isə, ədib Paul ilə saxta yazışmalarına əsaslanaraq Senekanın gizli bir xristian olduğunu bəyan edirdi. Iosephus Flaviusun "Antik Yahudilər" əsərində belə bir fikrə rast gəlirik: "Eyni zamanda müdrik bir insan olan İsa yaşayırdı, əgər ona ər deyilsə ...". Məhz bu fikir ədibi Flavius xristian yazıçı kimi təqdim etməyə əsas verir [5, s. 179].

Ieronim tərəfindən istifadə edilən və "məşhur adamlar" və ya "kilsə yazıçıları" siyahısını nəzərə cəpəcəq dərəcədə uzadan başqa bir üsul pravoslav yazıçılarla birlikdə bir sıra eretiklərdən (bidətlərdən) də bəhs etməsi hesab olunur. Doğrudur, siyahıda Arius, Makedoniya, Pelagius kimi pravoslav xristianların ən məşhur eretiklərinin yoxdur, amma Montanizm cərəyanının nümayəndələrindən Tertulianın adı siyahıya daxil edilmişdir. [5, s. 180].

Bütün bunlara baxmayaraq əsər həqiqətən də özünəməxsus xüsusiyyətlərinə görə nəzəri nümunə hesab olunur. Qeyd edək ki, əsər hazırlandıqdan qısa müddət sonra latın dilindən yunan dilinə tərcümə edilmişdir. Bu da əsərin coğrafi əhatəsini genişləndirmişdir.

Nəhayət aparılan tədqiqatın yekununda belə qənaətə gəlmək olar ki, Ieronimin "Kilsə yazıçıları kitabı" bibliografiyanın ilk və tam nümunəsi kimi biobibliografik lüğəti hesab olunmalıdır.

Gennadi Marselskinin "Kilsə Yazıçıları Kitabı" Ieronimin əsəri V əsrdə qələmə alınan Gennadi Marselskinin "Kilsə yazıçıları haqqında kitab" əsəri üçün əsas mənbə hesab olunur. Biobibliografik lüğətlərin xronoloji seriyasına görə ikincisi hesab olunan bu əsərin müəllifi haqqında az məlumat olsa da əsəri tərtib etmək üçün səbəb olan motivlər kifayət qədər aydındır.

"Kilsə Yazıçıları Kitabı" müəllifin giriş ifadələrindən göründüyü kimi, Ieronimin eyni adlı əsərini davam etdirməyi qarşısına məqsəd qoymuşdur. "Kitab" Ieronim tərəfindən qeyd edilməyən, eləcə də ondan sonra yaşayan doxsan doqquz yazıçı haqqında biobibliografik qeyddən ibarətdir. Ədib Qalliya yazıçılarına və xüsusən də doğma Gennadi Massiliyanın yaradıcılığına üstünlük verir. Lakin bu üstünlük, Gennadinin oxşar əsərlərin sonrakı tərtibçilərinə olduğu kimi, yerli yazıçıların biobibliografiyasını təmin etmək üçün şüurlu şəkildə hesabladığını irəli sürmək üçün kifayət deyil. Həm də şəhərin yazıçılarına xüsusi diqqət yetirmək üçün tamamilə fərqli səbəbləri vardı. Gennadi tərəfindən təqdim olunan tərcüməyi-hal elementləri Ieronimdən daha zəifdir. Bestemanın qeyd etdiyi kimi Gennadinin əsərində bibliografik məlumatlar nisbətən daha doğrudur. Gennadi Marselskinin yaradıcılığının ən maraqlı xüsusiyyəti əsərlərin təbliğat meyildir. [5, s. 181].

Ieronim və Gennadinin həm formaca (biobibliografik lüğətlərdə), həm də məzmununda ("kilsə yazıçıları") təbliğat baxımından çox ümumi cəhətləri var. Ancaq

oxucu marağına görə alarında xarakterik fərq var idi. Ieronimin kitabı daha geniş oxucu üçün nəzərdə tutulmuşdur. Əsər xristian ədəbiyyatını təbliğ edən, bütperəstlərdən üstünlüyünü sübut etməyə çalışan, IV əsrin sonlarında yazan, özü də bütperəst ədəbiyyatla yaxından tanış olan, təkcə Xristianları deyil, bütün müasir oxucuları cəlb etdi.

Gennadini məşhur sələfindən ayıran xüsusiyyət onda idi ki, onilliklər ərzində "... intellektual təhsilin inhisarı kahinlərə keçdi və beləliklə təhsilin özü əsasən teoloji xarakter aldı. "Lakin ruhanilər bu inhisarçılıqdan istifadə etməyə tələsmirdilər. Bütün intellektual təhsildən əl çəkməməsi üçün əvvəlcə ona öz maraqları naminə təhsilə ehtiyac olduğunu sübut etmək lazım idi. Bu məqsədlə biobibliografik lüğətlər açığa şəkildə yetərli deyildi: yalnız təhsilin və oxumağın faydalarına artıq əmin olan insana mürciət edirdilər. Onu buna inandırmaq üçün fərqli bir təbliğata ehtiyac vardı.

Nəticə və elmi yenilik. Aparılan tədqiqatın yekununda belə bir qənaətə gəlmək olar ki, hələ antik dövrdə bibliografiyanın ilkin nümunələri mövcud olmuşdur. Müasir bibliografiya ilə oxşarlıq təşkil etməsələr də, həmin mənbələri müasir bibliografiyanın sələfi kimi qəbul etmək olar. Çünki həmin mənbələr müasir bibliografiyanın bəzi ornamentlərini, əsas ornamentlərini özündə əks etdirir. Məsələn sənədin müəllifi, sənəd haqqında bibliografik yazı, sənədin fondda yerləşmə yeri və s. bu kimi məlumatlar bu gün yaradılan bibliografik mənbələrdə daha təkmil formada verilir.

ƏDƏBİYYAT

1. *Веревкина А.Н. Всемирные информационно-библиографические системы: лекция /А.Н. Веревкина, Е.Г. Симонова. – М., 1986. –35 с.*
2. *Грузинова Л.Б. Иностранная библиография: учеб. пособие / Л.Б. Грузинова; Моск. Гос. Ун-т печати. – М.: МГУП, 2006. – 98 с.*
3. *Гудовщикова И.В. Общая иностранная библиография: учеб. / Гудовщикова И.В., Лютова К.В. – М.: Книга, 1978. – 224 с.*
4. *Лютова К.В. Общая международная библиография: учеб. пособ. / К.В. Лютова. – Л., 1976. – 70 с.*
5. *Симон К.Р. История иностранной библиографии: [монография] / К.Р. Симон. – М., 2010. – 846 с.*